

Tipomorfoloji: Kentsel Mekânın Yapısını Anlamak

*

Tan Kamil Gürer

Öz

İçinde yaşadığımız kentsel mekânın yapısını anlamak, mevcut dokuya yeni mimari müdahalelerde bulunmak ya da ona eklenmek için önemli bir aşamadır. Dünya üzerinde çeşitli coğrafyalarda yer alan kentlerin farklı kültürel ve morfolojilere sahip olduğu gözlemlenir. Coğrafi koşullar kadar mekânsal yapıyı etkileyen bir diğer faktör ise toplumların sosyo-kültürel yapısıdır. Bu birbiriyle iç içe geçmiş iki yapı kentlerin tarihsel bir süreç içerisinde değişmesine, evrilmesine neden olur. Bu değişimin mekânı anlamak amacıyla özellikle yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kentler üzerinde morfolojik ve tipolojik çalışmaların ağırlık kazandığına tanık oluruz. Avrupa temelli bu çalışmalar farklı disiplinlerin bakış açılarından kent dokularının mekânsal yapılarını çözümlenmeye çalışır. İngiltere’de coğrafya üzerinden giderek kentin morfolojik yapısı incelenirken, İtalya’da mimari ağırlıklı tipoloji ve morfoloji geleneği ön plana çıkar, Fransa’da çalışmalarını sürdüren Versailles okulu ise içerik olarak daha zengindir ve içinde mimarlık, kent planlama, felsefe, sosyoloji vb. alanlardan çeşitli araştırmacıları barındırır. Fakat hepsini ortak paydada bir araya getiren olgu kent mekânının özünde yatan gerçekler ve bu gerçeklerin önderliğinde bir kent kuramı geliştirme çabasıdır. Son birkaç on yıl içerisinde hem tipolojinin hem de morfolojinin inceleme yöntemlerini bir araya getiren ve daha kapsamlı bir bakışla kentsel mekâna odaklanan tipomorfolojik çalışmalar önem kazanmıştır. Her iki geleekten de beslenen bu çalışmalarda gerçekleştirilen kentsel çözümlenme, biçimlerin görünümünü değil, düzenlemelerin mantığının kavranmasına yöneliktir. Bu metin kentsel mekânın altında yatan mantığı keşfetmeye yönelik kuramsal yaklaşımlar ve ağırlıklı olarak tipomorfoloji üzerinde odaklanacaktır. Bu kuramsal yaklaşımlar kimi zaman uzmanlar tarafından eksik ve tartışılabilir bulunmasına rağmen, fizik mekânla ve inşa edilmiş çevreyle ilgili titiz bir çalışmanın önemini ortaya koyar ve toplumsal olaylara da veri teşkil eden mantığı kavramaya çalışır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentsel Mekân, Morfoloji, Çözümleyici Tipoloji, Tipomorfoloji

Typomorphology: Discover the Structure of Urban Space

*

Tan Kamil Gürer

Abstract

Understanding the mechanism of any urban space is essential phase for both future interventions inside the fabric and articulation to the existing situation. Cities around the world have different morphologies and cultures related with them. Beside the geographic characteristics, socio-cultural values also effect the form of cities and cause the historical evolution of the morphology. We have witnessed the exact architectural tendencies from the beginning of the twentieth century that tried to understand the mechanisms which gave the shape of the cities as typologically and morphologically. These Europe based studies try to investigate the spatial structure of the urban spaces from a different discipline's point of view. While the cities were investigated according to geographical tendency in England, architectural based typo-morphological studies were initiated in Italy. In Versailles School in France has wide range of researches from different fields such as architects, urban planners, philosophers, sociologists, etc. The important phenomenon which connects these three approaches in same denominator is the realities underlying the essence of the urban space and the aim of developing an urban theory according to theme. Today typomorphological works are under more consideration than the typological and morphological ones. New tendency is combining both and focusing on urban issues extensively. Typomorphological works are generally focusing on the logic of urban order rather than appearances of the forms. This text will try to deal with these tendencies which try to discover the urban spatial logic. Although some of them can be found as incomplete by the researches, they try to explain the characteristics of urban space and man-made environment and discover the logic of things which constitute a base for social events.

Keywords: *Urban, Urban Space, Morphology, Analytic Typology, Typomorphology*

Giriş

İnsanoğlunun gezegenimiz üzerinde yarattığı en büyük yapıt olan kentler birer organizma olarak sürekli değişime açıktır. Bu değişimler çok çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleşebilir: kentsel yenilemeler, yeni yerleşim alanlarının ve ulaşım arterlerinin oluşturulması, ticari aktivitelerin düzenlenmesi vb. Bu tür müdahaleler kentlerin görünen biçiminde önemli değişimlere neden olabilir. Bu noktada kentsel peyzajın yönetilebilirliği ön plana çıkmaktadır. Çünkü kent mekânının mevcut yapısının doğru anlaşılması ve buna göre adımların atılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda tipomorfolojik çözümler gerek araştırmacılara, gerek planlamacılara, gerekse de mimarlara önemli bakış açıları kazandırmaktadır. Bu metin tipomorfolojik yaklaşımın çağdaş mimarlık düşüncesi içindeki anlam ve yerini tartışacaktır.

Tip ve Çözümleyici Tipoloji

Mimarlıkta tipolojinin varlığı uzun zaman öncesine dayanır. Yücel tipolojinin Aydınlanma çağına ve Pozitivist düşüncenin genel eğilimleri doğrultusunda mimarlık alanına yönelen ve etkinliğini günümüze kadar sürdüren birkaç kuramsal yaklaşımdan biri olduğunu belirtir. Özellikle Aydınlanma Dönemi mimarlarından J.N.L. Durand'ın bina tipleri üzerindeki çalışmalarında ve bunun yanı sıra Quatremere de Quincy, Gaudet ve Milizia gibi kuramcılarının elinde tipolojik çözümleme daha çok bir sınıflandırma yöntemi olarak gelişmiştir (Yücel, 1979). Fakat bu yaklaşımların bir "biçimler dökümünün" ötesine geçememesinin nedeni günümüzde çözümleyici tipolojiden anladığımız içerikten uzak olmalarında yatmaktadır: *tarihsel ve yapısal boyut*.

Uzun bir süre unutulmuş tipolojik çalışmalar 1960'larda tekrar mimarlık kamuoyunun gündemine oturur. Bunun en belirgin nedeni modern mimarlık anlayışının mevcut kentsel yapılarla yeterli bütünleşmeyi gösterememesidir. Özellikle İtalya'da Saverio Muratori'nin önderliğindeki tipolojik çalışmalar, mimarlık alanında tarihin önemli rolünü yadsıyan ve sadece kendine gönderme yapan biçimler dağarcığı üzerinden yeni çevrelerin yaratılmasına ön ayak olan Modern mimarlığa bir tepki olarak geçmişle bugün arasında oluşan çatlağın kapatılması amacıyla gelişir.

Fakat bu hamleler sadece İtalya ile sınırlı kalmaz, İngiltere ve Fransa'da da benzer eğilimlerin izlerini görebiliriz. İngiltere'de ikinci dünya savaşı sonrasında Conzen'in önünü çektiği coğrafya tabanlı çalışmalar ve Fransa'da Versailles Okulu altında birleşen çok kültürlü araştırmacılar grubu bu kentsel mekânın yapısını anlamak üzere çözümleyici tipolojiyi ve morfolojiyi bir yöntem olarak yeniden kurgular.

Bu yaklaşımların tümü kentsel yapıyı zamansal bir varlık olarak algılar ve bu gerçekten yola çıkarak bir takım ilkeler geliştirir. Tip ve tipoloji kavramı işte bu noktada devreye girer ve belirli bir kentsel yapının anlaşılabilirliği için sistemli bir bakış geliştirilmesine neden olur. Genel olarak tip kavramı bir kentsel doku içindeki ortaklıklara dikkat çeker; eş deyişle, belirli bir bina gurubu içerisindeki ortak çizgileri öne çıkarır (Panerai ve Castex, 1970, s. 71). Biçimsel bir öğeden çok yapıyı, imgeyi, ya da sınıfı anlamamızı sağlayan şeylerin özüdür. Bu anlamıyla tip benzer olanı benzer olmayandan ayırmamızı sağlayan ve böylelikle bir şeyin diğerleri arasında belirli bir türe ait olduğunu anlamamıza neden olan kavramsal bir yapıdır.

Tipoloji binaların sadece işlevlerinde temellenmez, öze ilişkin birçok özelliğinde kendini gösterir. Tipler aracılığıyla parça ile bütün arasındaki yapısal ilişki masaya yatırılır ve yeniden tanımlanır. Petruccioli tipi belirli bir zamanda yer alan tüm öğelerin yaşayan toplamı olarak niteler ve bu anlamıyla tip tipolojik işlemin ta kendisini oluşturur (Petruccioli, 2008). Çözümleyici tipolojinin belirli aşamaları mevcuttur. Panerai tipolojik süreci üç aşamada ele alır: döküm çıkarma, öğelerin karşılaştırılması, tiplerin kümelenmesi (Panerai ve Castex, 1970, s. 71). Döküm çıkarma mimari mekânın örgütlenme mantığını anlamak üzere parçalarına ayrıştırılmasıdır. Öğelerin karşılaştırılması, ortak ve karşıt özelliklerin belirginleştirilmesi ve farklılaşma-değişme ve gelişme ilkelerinin saptanması anlamına gelir. Ortaya çıkan tiplerin kümelenmesi ise kendilerinden türedikleri az sayıda modelin düşünülmesini sağlar – rasyonel-biçimsel oluşum (Yücel, 1979).

Tipolojik yöntem aracılığıyla kentsel doku içerisindeki aşamaların – tarihsel boyut – yeniden yapılandırılması ve aktarımının zaman içinde birbirini izleyebilmesi için kent planı kapsamında mevcut olan simgelerden yola çıkarak, yapıların biçimlenme tiplerini ve yapı dokularını saptanması mümkün olmaktadır. Tipolojik çalışmalar kentlerin fiziksel ve

mekânsal yapısına odaklandığı için kent formunu (morfoloji) binaların tipe (tipoloji) bağlı detaylı bir sınıflandırmasına dayanarak ortaya koyarlar. Fakat yirminci yüzyılın son çeyreğinden bu yana kentsel mekân tanımlamada hem tipoloji hem de morfolojinin dilini kullanarak daha kapsamlı bir kavrayışa yönelen çalışmalar vardır. Moudon bu çalışmalarını tipomorfoloji adı altında bir araya getirmektedir (Moudon, 1994).

Tipomorfoloji

Tipomorfolojik çalışmalar kentlerin fiziksel ve mekânsal yapılarına odaklanır ve kent biçimini bina ve açık alanlarının meydana getirdiği tiplerin detaylı olarak sınıflandırmasına bağlı kalarak tanımlarlar. Tipomorfoloji kent biçiminin tipik mekân ve yapıların analizinden yola çıkarak incelenmesidir (Moudon, 1994).

Tipomorfolojik inceleme kentin bütün ölçeklerini dikkate alır – küçük bir oda ya da bahçeden geniş bir şehirleşmiş alana kadar yapı peyzajın tamamı – ve kent formunu onu üretenlerle kullananlar arasındaki diyalektik ilişkiye göre şekillenmiş sürekli değişen dinamik bir varlık olarak karakterize eder. Bu yöntem kent mekân ve bina tiplerinin uygun bir tanımını sunmanın yanı sıra bina tasarımının doğasını onun şehir ve toplumla olan ilişkisinden yola çıkarak incelemenin temelini oluşturmaya çalışır (Moudon, 1994).

Tipomorfolojik Yaklaşım

Tipomorfolojik yaklaşım, tipi tanımlama bakımından diğer yaklaşımlardan üç şekilde farklılık gösterir.

a. Tipomorfolojideki tip, *yapılı bir peyzaj tipi* tanımlayabilmek için inşa edilmiş yapılarla onların açık alanlarının hacimsel karakteristiklerini bir araya getirir. Yapılı mekânlarla açık alanları birbirine bağlayan öge parseldir, bu birleşim kent dokusunun temel hücrelerini oluşturur.

b. Tipin oluşturucu ögesi olarak arazi parçası ve onun bölümlerinin kapsamı araziyi bina ölçeği ile şehir ölçeği arasında bir bağlantı haline getirir.

c. Yapılı peyzaj tipi morfolojik değil morfogenetik bir birimdir çünkü zaman tarafından belirlenir – kavramsallaştırılma, üretilme, kullanılma ve mutasyona uğrama sürelerine sahiptir.

Tipomorfolojik Yaklaşımı Belirleyen Gelenekler

Tipomorfolojik düşünce üzerinde odaklanan çeşitli ülkelerdeki eğilimler şehirlerin nasıl üretildiği ve inşa edildiğini öğrenmenin ana hatlarını belirlemiştir. Farklı disiplinler ve kültürel konulara dikkat çekerek farklı yöntemler kullanırlar. Genel olarak bakıldığında öncelikli olarak İtalya, İngiltere ve Fransa üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmalar kentsel dokuların mekânsal karakteristikleri üzerine zengin bakış açıları geliştirmişlerdir.

İtalya: Muratori ve Caniggia

İtalya’da tipomorfolojik çalışmaları önceleyen kentsel incelemeler 1940’larda Saverio Muratori, Gianfranco Caniggia Paolo Moretto, Sandro Giannini ve onları takip edenler tarafından gerçekleştirilmiştir. İtalyan morfoloji geleneğinde çoğunlukla gelenek ve yenilik arasında yakın bir ilişki vardır ve kendisini hem kuramsal hem de uygulama çalışmalarında gösterir. Bunun da ötesinde, bir yandan gelenek ve yenilik, öte taraftan da kent formuna endüstri öncesi ve sonrası modern yaklaşımlar arasındaki ilişki tipolojik çalışmalarda verimli bir uygulama alanı bulur (Marzot, 2002). Özellikle Saverio Muratori ve G. Caniggia tarafından yapılan araştırmalar geleneksel İtalyan kentlerindeki şehir inşa etme süreçlerini inceleyen ve kullandıkları analiz yöntemleri ile tasarım kuramı için bir temel oluşturmaya çalışır. Analizleri binalar ve açık alanlarının zaman içerisinde geçirdikleri değişimleri geniş bir şekilde sınıflandırmaya dayanmaktadır. Bu yaklaşımlar yeni bir kent biliminin temelleri olarak kabul edilir.

Saverio Muratori mimarlığın köklerinin antik dönemden 1930’lara kadar hâkim olan şehir inşası geleneklerinde yattığını belirtir. 1950-60’lı yıllarda Venedik ve Roma da dersler veren Muratori, ilk olarak var olan şehirlerin morfolojik yapılarını analiz eder ve bu analizleri mimari stüdyolarında uyulması gereken bir yöntem olarak kullanır. Felsefeci, araştırmacı ve bir uygulayıcı olarak İtalya’da tipomorfolojik geleneğin ilk

temsilcisidir ve Aymonino, Rossi gibi mimarlara esin kaynağı olur (Moudon, 1994). Muratori, gelişim süreci kent yapısının bölgesel sınırlamalarında temellenen kent konutu üzerine odaklanır. Öte taraftan kentsel tasarımı sadece rasyonel yaklaşımla ele alan çağdaş kent bilimlerini de eleştirir. Ona göre kentin doğuşunu ve gelişimini tanımlayan yasalar doğal olmaktan çok hassas kültürel davranışın bir sonucu olarak ortaya çıkar. Modernizm ise sistem olarak kabul edilen kalıtsal inşa bilgisini ıskartaya çıkartır ve hem mimarlığı, hem de kentsel tasarımı teknik bir konuya indirger (Marzot, 2002). Muratori'ye göre şehirlerin yapısı sadece tarihsel olarak anlaşılabilir ve bina tipolojisi kent araştırmalarının temelini oluşturur. Kent biçim ve yapısı binalar ve onların açık alanlarında meydana gelen birçok eylem, seçim ve fikrin toplamından ibarettir. Bina ve mekânlar karakterlerinin özünü oluşturan *tip* tarafından sınıflandırılabilir. Bu farklı tipler bina dokusunun özünü tanımlayan binalar ve ilgili açık alanlarının tipolojisine dönüşür (Moudon, 1994). Muratori'nin kuramında tip hem önsel sentezleyici bir kavram hem de belirli bir zamana ya da tarihsel ana ve mekâna bağlı gerçek bir organizmadır. Tip farklı öğeleri birbirine bağlayan içsel bir strüktür, bir parçanın diğerinin yanında duruşunu belirleyen enerjik bir bağdır. Tip değişen şeyler arasında değişmez kalan, oluşturucu bir form, bir sürecin yaratıcı prensibidir; bundan da öte, kolektif bir yaratım ve ifadedir (Menghini, 2002).

Muratori'nin takipçisi Caniggia'nın çalışmaları ise kenti meydana getiren temel prensipleri ortaya koyar. Caniggia insan çevresini birbiri ile ilişkili yapıları nesnelere bir bütünü olarak tanımlar ve yapıları nesnelere dört kategoride ele alır: bina, bina grupları, şehir ve bölge. Her nesne öğeler, yapılar, sistem ve organizmalardan meydana gelen karmaşık bir varlık olarak tanımlanır. Böylece yapıları çevre kendisi bir organizma olan öğelerin oluşturduğu daha büyük bir organizmaya dönüşür. Caniggia çevre strüktürünün iki önemli prensibi olarak da çevrenin modüleritesi ve ölçeksel boyutlarına dikkat çeker. Birbiri ile ilişkisi olan nesnelere farklı ölçeklerdeki diğer nesnelere olan ilişkileri içinde kavranmalıdır. Bütün yapıları nesnelere tek bina ölçeğinden binaların meydana getirdiği daha büyük alanlar ölçeğinde çalışılmalıdır (Moudon, 1994).

Caniggia, kentin bitmiş bir obje değil bir süreç olduğunu açıkça belirtir çünkü şehirler yan yana gelen birçok küçük öğeden meydana gelir. Şehirlerin biçimlenmesi ve dönüşümünün anlaşılması tipin zaman içeri-

sindeki dönüşümünün çözümlenmesi ile anlaşılabilir. Prosedürel tipolojinin oluşturulması şehirlerin oluşturulması, tasarımı ve mimarisini anlamak için bir temel teşkil eder. Tip kavramı bir nesnenin fiziksel ve fenomenolojik varlığının dışında o nesnenin kültürel olarak deneyimlenmesi olarak anlaşılmalıdır. Caniggia yapıları peyzaj tipinin (bina ve açık alan) ölçeği üzerine de odaklanır. Buna göre, temel bir tip onun hacimsel karakteristikleri, caddeyle olan konumu ve güneş yönelimine göre sınıflandırılabilir. Bu temel tip daha sonra zaman içerisindeki türeşim ve adaptasyonlarına göre değerlendirilir. Tip dolayısıyla biçimsel terimleriyle, aşağısındaki ve yukarıdaki ölçekleriyle ve zaman içinde geçirmiş olduğu evrimle ayrıştırılır (Moudon, 1994).

İngiltere: Kent Morfolojisi ve Conzen Geleneği

İngiltere’de kent morfolojisi çalışmalarına büyük katkılar sağlayan M.R.G. Conzen’dir. Conzen, Berlin Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü’nde kültürel coğrafya eğitimi alır ve bu eğitimi aldığı on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kent morfolojisi bir araştırma konusu haline gelmeye başlar. Daha sonraları Newcastle Üniversitesi Coğrafya Bölümü’nde akademik bir konum edinene kadar İngiltere’de kent planlama eğitimi görür ve uygulamalarda bulunur (Moudon, 1994).

Conzen’in kent peyzajı üzerindeki ampirik araştırmaları temel olarak kent planının okunması üzerinde odaklanmaktadır. Yöntemini üç özelliğe dayandırarak tanımlar:

1. kent planı – zemin planı (kentnin fiziksel yapısını gösteren iki boyutlu kartografik temsili – sokaklar, parseller ve binalara dair blok planlar),
2. bina dokusu (binalardan ve açık alanlarından oluşur),
3. arazi örüntüsü ve bina kullanımı (detaylı arazi kullanımı) (Whitehand, 2001).

Kent-planı analizi olarak adlandırdığı yaklaşımında Conzen kent planının üç temel ögesini ayırt eder: caddeler, parseller ve binalar. Bu öğelerin her biri bir diğerinin içine mükemmel bir bilmece gibi yerleşir. Caniggia ve Versailles Okulu da kent planı ve onun öğelerini incelemiş olsalar da Conzen’in planı ve onun temel öğelerini analitik bir araç olarak net tanımlayışı tipomorfolojik çalışma için çıkış noktası oluşturur. Conzen’a göre kent planı evrimsel bir şekilde analiz edilebilir. Analizin

temel birimi bireysel parseldir. Parsel arazi bölümlenmesinin temel ögesidir ve kent biçimi için organizasyonel bir altyapı sağlar. Conzen bundan da öte şehrin farklı parçalarında bulunan biçim, kullanım ve konfigürasyonlardaki çeşitlemeleri tanımlamak için kent planının *kompozitliği* kavramını ortaya atar. Kompozit kent planı *birim plan* olarak adlandırılan farklı birimlerden meydana gelmiştir ve bu birimler en iyi cadde, parsel, bina boyutu ve biçimlerdeki çeşitlenmelerde gözlemlenir. Farklı plan birimleri sosyo-ekonomik temellerdeki farklılıklardan kaynaklanabileceği gibi farklı dönemlerdeki binalardan da kaynaklanabilmektedir. Birim planlar kent peyzajının katmanlaşmasına da katkıda bulunurlar (Moudon, 1994).

Conzen kent morfolojisi alanına terminolojik olarak iki kavram kazandırır. Bunlardan ilki *parsel döngüsü* (burgage cycle), diğeri ise *kent kenarıdır* (fringe belt). Parsel döngüsü, bir parselde bina sayısındaki değişimleri ima eder. Parsel içerisindeki başlangıç yapıda, kentte zaman içerisinde inşaat faaliyetlerindeki artışa paralel olarak yeni yapıların eklenmesi ve sonrasında çeşitli sebepler doğrultusunda - ekonomik çöküntüler, doğal afetler, yeni imar kuralları ve savaşlar gibi - bu yapıların sayısında azalma meydana gelmesidir. Parsel ve yapılarındaki bu değişimler kentin biçimsel yapısına da doğrudan etki eder. Kuşkusuz kentler tek tip parselasyona sahip değildir, çok çeşitli boyutlardaki parselleri barındırırlar. Bunlar kimi zaman topografik ilişkiler, kimi zaman sosyo-ekonomik ilişkiler, kimi zamansa kent kenarları yüzünden oluşabilmektedir. Kent kenarları daha çok bir kentteki inşaa faaliyetlerinin az olduğu dönemlerde meydana gelirler. Kentin çeperlerine doğru düzensiz olarak büyüdüğünü ilk olarak fark eden kişilerden biri Herbert Louis olmuştur. Berlin üzerindeki incelemelerinde kent kenarı oluşmasına neden olan faktörün şehir duvarları olduğunu görmüştür. Kent kenarları daha çok yeşil alanlar, spor alanları ya da kamu yapılarının da içinde yer aldığı geniş parseller şeklinde karşımıza çıkar. Özellikle üniversite yerleşkelerinin yer aldığı geniş araziler kamu yapılarına en iyi örneği oluşturur. Kent kenarlarındaki parseller çeşitli büyüklüklerde ve biçimlerde karşımıza çıkar ve daha az sert yüzeyler içerirler (Whitehand, 2007). Bu alanlarda yeşil alanlar daha yoğundur. Kentin gelişim sürecini etrafında oluşan halkasal ya da parçasal biçimlerdeki kent kenarlarından okumak mümkündür.

Fransa: Versailles Okulu

Tipomorfolojik çalışmalara birçok yönden kazanımlar sağlayan Versailles Mimarlık Okulu 1968 yılı olayları döneminde ortaya çıkar. Okul Muratori felsefesini izler ve geçmiş geleneklerde yatan mimarlığın kökenlerinin yeniden keşfedilmesi gerektiğine inanır. Ancak, Fransız Okulunun özel bir entelektüel ortamda ortaya çıktığı görülür. İngiltere ve İtalya'da tartışmalar mimarlar ve coğrafyacılar etrafında dönerken, Fransa'da ise sosyologlar, coğrafyacılar, tarihçiler ve planlamacılar hepsi bir arada çalışarak şehrin gelişmiş bir idrakına varmaya çalışırlar. Sonuçta ortaya çıkan tipomorfolojik yaklaşım sadece tasarım ve coğrafya yönelimli değil, aynı zamanda edebiyat ve sosyal bilimleri de içine alır. Bu anlamda Versailles Okulu İtalyan ve İngiliz okulları arasında durur ve hem tasarım hem de şehir-inşası süreçleri konularına değinir (Moudon, 1994).

Versailles okulundan çok önceleri Fransa'da mimari tip üzerinde deneyler yapan Q. De Quincy, Abbé Laugier ve Durand gibi isimler bulunmaktadır. Nitekim bu isimlerin mirası tasarım camiası üzerinde önemli izler bırakır. Fakat Fransa'da bina tipleri ile kent biçimi arasındaki ilişki 1970'lere kadar kurulamamıştır. 1960'ların Fransız entelektüelleri savaş sonrası hasar görmüş ülkenin yeniden inşası için oldukça önemli bir konuma gelmişlerdir. Grubun önemli isimlerinden Sosyolog-felsefeci Henri Lefebvre Modern tasarım kuramlarının seçilmiş yönlerine dayanarak oluşturulan toplu konut politikalarından ortaya çıkan araçsal yaklaşımlarının konut üretimini ve Fransız sosyal pratiklerini tahrip ettiği için kınar ve çağdaş yapı, konut üretimi yöntemlerinin insanların temel ihtiyaçlarını kopardığını, insan ile çevresi arasındaki ilişkiyi zayıflattığını ileri sürer. Lefebvre kuramsal esinlenme amacıyla geleneksel şehre dönüş yapan öğrenciler ve özellikle mimar ve şehircileri etkiler. Bunların arasında Versailles Okulunun çekirdeğini oluşturan Jean Castex (mimar), P. Panerai (mimar-şehir planı) ve J.C. Depaule (sosyolog) de bulunmaktadır. Lefebvre'nin öğretileri disiplinlerarası bir çalışmayı, sosyal bilimlerle bir uzlaşmayı ve daha da öte sosyal olarak cevap veren sorumlu bir mimarlık anlayışını teşvik eder (Moudon, 1994).

Okulun önemli isimlerinden bir tanesi olan Panerai kent ve çevresinin analizine yönelik görüşlerini dile getirdiği ve hem İtalyan hem de İngiliz geleneği ile ortak noktalar taşıyan ve belki de temel konuların dışında

daha detayda gözlemlerde bulunulmasını gerektiren analitik eserler ortaya koyar.¹ Genel olarak bakıldığında Panerai'nin kent analizini dört ana kategoride ele aldığı görülür. Bunlar;

1. Öğelerin tipolojisi,
2. Kentsel büyüme,
3. Kentsel mekânın eklemelenmesi ile nirengi oluşturma ve
4. Okunaklılıktır.

Öğelerin tipolojisi kenti yeniden kurgulamamızı sağlayan tip ve tipoloji kavramlarına ve incelemelerde dikkate alınan tipolojik yöntemin karakteristiğine değinir. Bu incelemelerde iki önemli alt kategori karşımıza çıkar: kentin iki temel ögesi olan binalar ve açık alanlar. Kentin bu olmazsa olmazları türlerine ve biçimlerine göre sınıflandırılır. Bir organizma olarak kentler zamana bağlı olarak sürekli değişim içerisindedirler ve bu durum karşımıza kentsel büyüme olgusunu çıkarır. Panerai bu kategoride kentsel büyümenin biçimlerini, büyümelerin karşılaştığı sınırları ve bu sınırların nasıl aşıldığını belirlemeye çalışır. Kentleri kendi bütünlüğü içerisinde kavrayabilmek çok önemlidir. Bu bütün ile onu meydana getiren parçalarını birlikte, birbiri ile ilişkisi içerisinde ele almayı gerektirir. Kentsel mekânın eklemelenmesi Panerai'ye göre iki başlıkta gerçekleşir. Bunlar hiyerarşi, yani, kentin parçalarının kentin bütününde nasıl bir organizasyon içerisinde bir araya geldiği, örneğin özel ve kamusal düzeyler ve bunların çözümlemenin zor olduğu durumlarda birbiri yanı sıra nasıl var olduklarını ifade eden bindirme eylemidir. Kavranması gereken önemli bir diğer kentsel ölçüt kentsel okunaklılık ve nirengi oluşturmaktır. Panerai bu noktada Kevin Lynch'in kent imgesine gönderme yaparak kent peyzajının bütününde ve yol ölçeğinde kavranmasının ve bu her iki mekânın görsel anlamda sunduğu potansiyellerin keşfedilmesinin önemi üzerinde durur (Panerai ve Castex, 1970, s. 71). Aldo Rossi'nin şehrin mimarisinde dikkat çektiği anıtlar Panerai için de bir o kadar önemlidir (Rossi, 1984). Bunların kent mekânı içerisindeki dağılımları, kent yaşamına dâhil olmaları kadar kentin imgesine kattıkları açılarından da çok önemlidir ve bu nedenle büyük bir titizlikle incelemelidir.

¹ Panerai, P., Depaule, J-C. ve Demorgon, M. (1999). *Analyse urbaine*, Parentheses, Collection Eupalinos, Paris; Samuels, I., Panerai, P. ve Castex, J. (2004). *Urban forms: The death and the life of urban block*, First Edition, Architectural Press, Oxford.

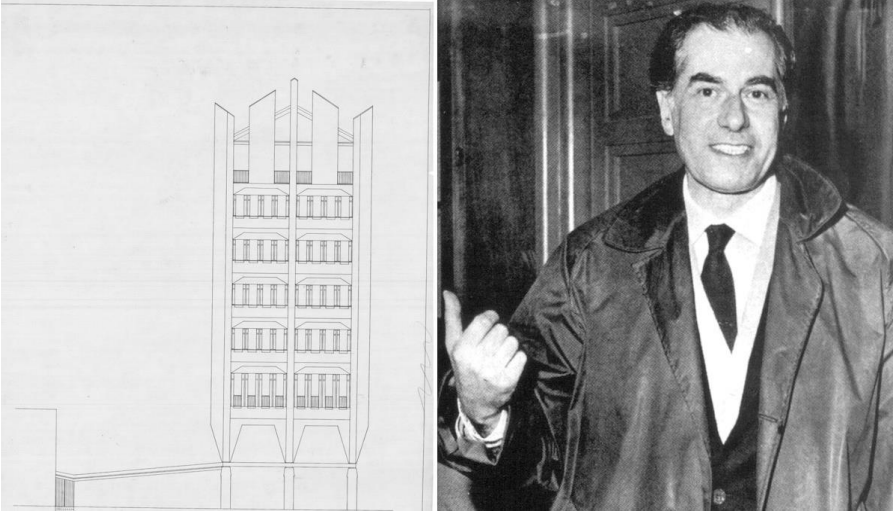
Sonsöz

Bilerek ya da bilmeyerek, tasarımcılar anlatılan inceleme ölçütlerine önem atfediyor ve tasarımlarını yönlendirirken bu ölçütlere değiniyor. Burada bir araya getirilen üç farklı tipomorfoloji geleneğinin amacının genel olarak benzer ve ana temalarının kenti meydana getiren temel güçleri ortaya çıkarmak olduğu apaçık ortadadır. Farklı olan bakış açılarındaki yaklaşım ve buna bağlı yöntemsel çıkarımlardır. Fakat bu farklılıklar daha büyük bir bütüne işaret eder ve daha geniş kapsamlı bir inceleme yöntemine dikkat çeker, öyle ki, her tipomorfoloji geleneğine katkı sağlayan temel bilgi çeşitlilik içermekte ve bu bütünü daha da zengin kılmaktadır. Yöntem farklılıkları zengin girdiler elde edilmesine imkân verebilmektedir. Kentsel ölçekte gözden kaçmaması gereken fiziksel oluşumlar – yollar, yapı adaları, parsel ve binalar, açık alanlar – ve sosyal anlamları ve sokak ile parsel ölçeğinde dikkat edilmesi gereken daha küçük mimari detaylar. Günümüzde kentler hızlı küreselleşmenin yarattığı etkilere sürekli maruz kalmakta ve peyzajlarında ciddi değişimler yaşanmaktadır. Tarihi değeri olsun ya da olmasın kentler önemli karakter sorunlarıyla karşı karşıya kalmakta ve bu kent belleğinde geri dönüşü zor olan izler bırakmaktadır. Kent morfolojisi ve tipomorfoloji bizlere oluşmuş dokularda gerçekleşecek yeni düzenlemeler konusunda halen önemli ipuçları sunarken ortaya çıkan kentsel erozyonu durdurabilmenin yollarını gösterebilmektedir. Eş deyişle, bu metinde bir araya getirilen ölçütler geniş bir bilgi dağarcığının temel taşlarıdır ve kent peyzajının yönetimi için sağlam bir temel sağlar. Çünkü tipomorfolojik yöntem kentlerin özünde olanı kavramaya ve onun sahip olduklarını sürdürmeye yöneliktir.

Kaynakça

- Marzot, N. (2002). The study of urban form in Italy. *Urban Morphology*, 6(2), 59-73
- Menghini, A.B. (2002). The city as form and structure: The urban project in Italy from the 1920s to the 1980s. *Urban Morphology*, 6(2), 75-86
- Moudon, A.V. (1994). Getting to know the built landscape: Typomorphology. In K.A. Franck, L.H. Schneekloth (Eds.), (1994). *Ordering space: Types in architecture and design*. New York: Wiley, John & Sons.
- Panerai, P. ve Castex, J. (1970-71). Notes sur la structure de l' espace urbain, l'architecture d'aujourd'hui, 153, Dec. 1970-Jan. 1971, 30-33.(A. Köksal, A. Arel, E. Gürsel, S. Özkan, Çev.), 2005,*Selçuk Batur için mimarlık yazıları*. Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Petruccioli, A. (2008). *Bellek yitiminin ardından, Akdeniz İslam kent dokusunun öğrettikleri*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Rossi, A. (1984). *The architecture of the city*. Massachusetts, Cambridge: The MIT Press.
- Whitehand, J.W.R. (2001). British urban morphology: Conzenian tradition. *Urban Morphology*, 5(2), 103-109.
- Whitehand, J.W.R. (2007). *Conzenian urban morphology and the urban landscapes*. Sixth Space Syntax Symposium Proceedings, İTÜ, İstanbul.
- Yücel, A. (1979). Mekân okuma aracı olarak tipolojik çözümleme. M.Pultar (Der.), *Çevre, yapı ve tasarım içinde*. Ankara: ÇEMBİL.

Doç. Dr. Tan Kamil Gürer: 1970 yılında İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde 1991 yılında tamamladı ve Mimar unvanı aldı. 1995 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü'nden Yüksek Mimar, 2004 yılında da yine aynı üniversiteden Doktor olarak mezun oldu. 1993 yılından beri Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Bu süreç içerisinde 2006 yılında Yrd. Doç. ve 2012 yılında ise Doçent unvanlarını almıştır. Akademik çalışmalarının yanında ulusal ve uluslararası düzeyde mimari proje yarışmalarına katılmış ve çeşitli ödüller almıştır. Üniversite döner sermayesi aracılığıyla grup içinde MEB 8 yıllık temel eğitim okulları projelendirme ve uygulama süreçlerinde bulunmuştur. **E-posta:** tangurer@gmail.com

(Saverio Muratori)

Kaynak: <https://archiwatch.files.wordpress.com/2015/04/schermata-2015-04-09-alle-12-06-49.jpg>

(MRG Conzen Collection)

Kaynak: <http://www.birmingham.ac.uk/schools/gees/facilities/conzen-collection/conzen-maps.aspx>